

DOET IEDEREEN MEE?

PARTICIPATIE ALS HEFBOOM VOOR GOK.

Ouderbetrokkenheid en -participatie vergroten? Ook in een secundaire school?
Een oriënterend kader voor scholen.

Gie Deboutte

Inleiding

Het blijft voor heel wat scholen een grote uitdaging om de ouderbetrokkenheid te vergroten. Zeker in het middelbaar onderwijs. Nu het participatiedecreet ter tafel ligt, lijkt het logisch dat steeds meer scholen de betrokkenheid van de ouders wat meer zullen opzoeken. Voor het leveren van hand- en spandiensten (vb. helpen bij schoolfeest, beroepen infoavond) worden ouders nu al makkelijk aangesproken. Hoe nadrukkelijker men het pedagogische terrein betreedt (vb. discussie omtrent rapportering, medebegeleiding bij schooluitstappen) des te groter de reserves binnen menig schoolteam. Begrijpelijk. Leerkrachten en opvoeders staan op hun professionaliteit en laten die niet graag bevragen en nog veel minder bijsturen door de heterogene oudergroep.

Omdat we geloven in de meerwaarde van een goeie samenwerking met de ouders willen we ons buigen over de vraag: hoe en waarom de ouderbetrokkenheid vergroten in een middelbare school?

In het kader van deze conferentiedag leggen we de klemtoon niet louter op het thema 'ouderparticipatie'. Wat ons betreft is dat trouwens geen doel op zich.

De hoofdfocus is en blijft hoe we kunnen bijdragen tot de maximale ontplooiing van elke leerling. Uit onderzoek en ervaring weten we dat de slaag- en groeikansen van leerlingen stijgen wanneer school en thuis elkaar vinden, elkaar aanvullen en ondersteunen.

In geen geval willen we scholen forceren tot vooraf uitgestippelde wegen van participatie. Liever zien we dat scholen de tijd nemen en kijken waar ze staan. En of ze tevreden zijn met de huidige gang van zaken. Wat hebben ze al doende geleerd? Waar lopen ze tegen aan? Welke uitdagingen of kansen bieden zich (nog) aan?

Twee scholen (Diocesane Middenschool Diest, KTA 2 De Wijzer Genk) hebben we bereid gevonden om deze denkoefening hier te maken. We zijn blij dat ze dit willen doen. Hun praktijkverhaal vormt een belangrijk onderdeel van deze workshop en brengt het theoretisch kader dat zo dadelijk wordt ontwikkeld meer tot leven.

1. Ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie: waar gaat het om?

Definitie van ouderbetrokkenheid

Patrick Vanspauwen¹ omschrijft ouderbetrokkenheid als volgt:

‘Ouderbetrokkenheid heeft te maken met alle inspanningen en activiteiten die uitgaan van de school om ouders bij het schoolgebeuren te betrekken.’

Als die initiatieven leiden tot het beoogde resultaat dan realiseert zich een heus *partnerschap* tussen school en gezin. De complementaire relatie die dan tot stand komt, versterkt de mogelijkheden van elke partner. En het is het kind/de jongere die er de vruchten van plukt.

Ouderbetrokkenheid opzoeken

Ouderbetrokkenheid versterken doet men niet zomaar in het wilde weg. Het veronderstelt een *strategie* waarin volgende aandachtspunten tot hun recht komen:

- (a) het installeren van een *open communicatie* tussen ouders en school (rond allerlei thema's, m.a.w. niet enkel de zorgthema's),
- (b) het uitdrukken van een (inherente) *schoolcultuur* die streeft naar *openheid, wederzijds respect en vertrouwen*
- (c) uitdrukking geven aan de bereidheid een *brug te willen slaan tussen de thuis- en de schoolwereld* opdat kinderen/jongeren betere groeikansen zouden krijgen (dankzij de sterkere maatschappelijke integratie).

Slaagt een school erin vooruitgang te boeken op deze drie punten dan wordt het versterken van de ouderparticipatie een haalbare kaart. Of - sterker nog en om even binnen de beeldspraak van het kaartspel te blijven - een troefkaart die ze graag en op een gemotiveerde manier wil uitspelen.

Afgezien van het feit dat de samenleving een groot vertrouwen uitdrukt in de kwaliteiten van het onderwijs (en dus van de leerkrachten), stellen ouders zich vandaag heel wat mondiger op en zien we dat scholen door hen nadrukkelijker worden bevraagd.

Het lijkt ons aangewezen dat scholen die beweging niet passief ondergaan maar zich actief en ondernemend zouden opstellen. Op die manier geven ze uitdrukking aan hun eigen deskundigheid en tonen ze tegelijk dat ze goed weten waar ze mee bezig zijn. Wie stevig in zijn schoenen staat, heeft geen angst voor informatieve of lastige vragen. Integendeel. Deze vragen bevestigen dat ouders zich betrokken opstellen, uit zijn op informatie en de school ervaren als 'aanspreekbaar'.

Ouderbetrokkenheid als opstap naar ouderparticipatie

Is er sprake van een groeiende of grote ouderbetrokkenheid dan ligt het voor de hand dat de behoefte van de ouders (en het verlangen van de school) om (hen) sterker te (laten)

¹ Patrick Vanspauwen (1965, Genk) studeerde voor maatschappelijk werker. Hij werkte mee aan spraakmakende voorleesprojecten als Boekenbende en Boekenbende aan Huis bij de vzw Impuls-Brussel. Nu werkt hij in dienst van het departement onderwijs als deskundige van het Lokaal Overlegplatform voor het Basisonderwijs in Brussel.

participeren, zeker zal toenemen. Daarom dient toegelicht wat we onder ‘participatie’ verstaan.

Ouderparticipatie betreft alle initiatieven of acties binnen de school die uiting geven aan de intentie van de school om ouders actief te betrekken in de besluitvorming en – voor zover haalbaar – ook in de uitvoeringsfase die er op volgt.

2. Ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie vallen niet uit de lucht

Ouderbetrokkenheid is en blijft een belangrijke basisvoorwaarde om tot ouderparticipatie te komen. Scholen die hierin willen groeien zullen bewust of onbewust moeten mikken op een aantal (rand)voorwaarden die bepalend zijn voor de mate van succes.

‘Inspraak’ is hierbij ongetwijfeld hét centrale thema.

Want ***zonder inspraakmogelijkheden kan van participatie geen sprake zijn.***

Volgende ***drie elementen*** zijn bepalend voor het inspraakgehalte:

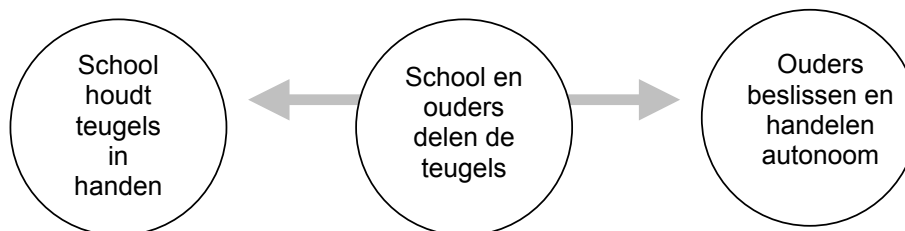
- (a) de mate waarin men toegang krijgt tot of beschikt over de nodige ***informatie***,
- (b) de mate waarin men ruimte krijgt om zelf ***initiatief*** te nemen en
- (c) de ***beslissingsbevoegdheid*** waarover men beschikt.

Een heldere en goed werkende *procedure* bevordert de mogelijkheid tot inspraak en betrokkenheid van de ouders.

Keuzes maken als school

Afhankelijk van het onderwerp dient bekeken in hoeverre de school verantwoordelijkheid wil delen met andere betrokkenen (ouders, leerlingen, buurtbewoners, ...). In sommige gevallen blijft de inspraakmogelijkheid beperkt en houdt de school te touwtjes stevig in handen. In andere gevallen laat men toe dat de ouders met een grote mate van autonomie kunnen handelen.

Schema: Inspraakcontinuüm

Laat duidelijk zijn dat het hier boven geschetste ‘inspraakcontinuüm geen norm verbergt: afhankelijk van het thema, werkpunt of te realiseren doel kan een school kiezen voor een kleinere of grotere mate van inspraak en participatie door de ouders. Het komt elke school toe zelf te beslissen welke plaats ze wil innemen binnen dit continuüm.

De feitelijke gang van zaken binnen de school maakt duidelijk of effectief kan gesproken van ouderparticipatie, dan wel of het gaat om een formeel opgedrongen keurslijf waarin de adem van ouders veeleer wordt afgesneden en het gevoel overheerst dat men niet ernstig wordt genomen.

Toetsingscriteria voor een goed werkende ouderparticipatie

Om na te gaan of het met de ouderparticipatie de goeie kant op gaat, bekijkt men best hoe het er binnen de school aan toe gaat; vooral dan vanuit het perspectief van de ouders.

Waar dient naar gekeken?

- Leeft bij de ouders het besef dat ze invloed mogen uitoefenen?
- Nemen ouders vlot de drempel van de school? Worden ze goed bereikt? Spreken ze de school makkelijk aan in geval zich een probleem stelt? Reiken ze voorstellen aan? Durven ze vragen stellen? [via formele en informele kanalen]
- Hoe vlot en vanzelfsprekend geven ouders hun mening te kennen? Zijn ze bereid om hun meningen onderling en naar de school toe uit te wisselen?
- Hoe open staat de school voor de diversiteit die zich aandient binnen de oudergroep? Hoe drukt dit zich uit?
- In welke mate spreekt de school de ouders aan in hun competenties of deskundigheid?
- Vertaalt de reële betrokkenheid en participatie van de ouders zich ook in concrete initiatieven? Wordt duidelijk dat ze als ouders wel degelijk invloed mogen uitoefenen?
- Welke formele inspraakmogelijkheden zijn er? In hoeverre worden ze door de ouders en de school benut?

3. Inspraak in brede zin

Hoewel participatie staat of valt met de mate van inspraak toch dient opgemerkt dat een participatieve schoolcultuur een gevarieerde en brede invulling geeft aan wat hogerop werd omschreven als 'ouderbetrokkenheid'. Laat duidelijk zijn dat het niet louter gaat om inspraak in de enge zin van het woord.

Volgende varianten van ouderbetrokkenheid helpen dit duidelijk maken. Elke variant is op zich betekenisvol en geeft uitdrukking aan de wil van de school om ouders in mindere of meerdere mate ernstig te nemen. Bij de eerste variant blijft de band tussen thuis/ouders en school eerder beperkt en situeert men zich eerder aan de linkse kant van het eerder geschetst continuüm. De vijfde variant situeert zich veel dichterbij die andere pool van hetzelfde continuüm ('ouders beslissen en handelen autonoom').

Zes gradaties van ouderbetrokkenheid en participatie op school

1. *Mee weten [de school deelt informatie]*
 - a. Informatie delen (geven en halen/uitwisselen) via nieuwsbrief, website, briefwisseling, mondelinge contacten, huisbezoeken, intake/inschrijving, ...
 - b. Via informele en formele oudercontacten
 2. *Beluisterd worden [de school wint informatie in]*
 - a. Informatie inwinnen bij de ouders (feedback halen, relevante informatie verzamelen, aftoetsen of bepaalde zienswijzen kloppen, aftoetsen van hun ervaringen, ...)
 - b. Toelaten dat ouders vragen stellen (informatieve en kritische vragen) en zich een mening vormen
 - c. Via informele en formele oudercontacten
 3. *Mee denken en mee praten [kennis- en ervaringsuitwisseling – in dialoog]*
 - a. Ouders aanspreken als betrokken ‘ervaringsdeskundigen’: het gaat om hun kind; zij beschikken over complementaire informatie; ...
 - b. Ouders vragen naar hun mening, zienswijze, verwachtingen en beleving
 - c. Advies inwinnen van de ouders/oudergroep
 - d. Via informele en formele contacten worden ouders gestimuleerd om hun visie of mening uit te drukken.
 4. *Mee besluiten en (soms ook) mee beslissen [gezamenlijke besluitvorming rond onderwerpen die de ouders direct aanbelangen]:*
 - a. Vanuit overleg met ouders tot besluiten komen en keuzes maken
 - b. Via formele kanalen
 5. *Invloed en verantwoordelijkheid delen bij het nemen en uitvoeren van beslissingen [actieve participatie]*
 - a. Vanuit overleg met ouders en samen met hen tot besluiten komen en keuzes maken
 - b. In gedeelde verantwoordelijkheid taken uitvoeren die voortvloeien uit de besluitvorming
 - c. Via formele kanalen
- Merk op dat het verlenen van hand- en spandiensten door ouders (bijvoorbeeld: deelname ouders aan beroepen infoavond; aanreiken van deskundigheid in een praktijkles ‘reclame’; getuigenis van ouder n.a.v. een projectdag; ...) niet expliciet een plaats krijgt binnen dit overzicht.
- Vindt dit soort samenwerking plaats op vraag van de school, dan kan gesproken van een zesde manier van ouderbetrokkenheid, m.n.
6. *Vrijwillige dienstverlening door ouders ten behoeve van de school*
 - a. Ouders worden op vraag van de school aangesproken om een welomschreven verantwoordelijkheid op te nemen
 - b. Via formele kanalen

Hoewel er in het laatste geval geen sprake is van participatie in het besluitvormingsproces toch scheidt de school ruimte voor samenwerking en krijgen ouders de kans actief bij te dragen tot het schoolgebeuren (les en vorming, praktische ondersteuning bij activiteiten, logistieke ondersteuning,...).

4. Participatie en schoolcultuur

Welke school willen we zijn?

De vraag naar (een grotere) ouderbetrokkenheid en (meer) participatie van ouders op school heeft in eerste instantie te maken met de keuze: *‘Welke school willen we zijn? Hoe willen wij onderwijs maken? Hoe vatten wij als school onze verantwoordelijkheid op?’*

Het expliciteren van de onderliggende en dragende schoolvisie is nodig. Vele kleine en grote beslissingen of keuzes binnen de school hangen nauw samen met het antwoord op deze vragen. De basisopties van de school bepalen haar identiteit en vormen de ultieme beweegredenen en legitimatie van wat binnen de school gebeurt (of niet gebeurt). De keuze voor (meer) participatie vertrekt vanuit of steunt op deze fundamentele pijler van het schoolgebeuren.

Scholen die de zopas vermelde vragen (voorlopig) opzij schuiven zullen hen - te pas en te onpas - (blijven) tegen komen. Onder meer wanneer zich een discussie ontspint omtrent ouderbetrokkenheid, leerlingenparticipatie of bij het uittekenen van een handlingsplan voor leerlingen die het moeilijk(er) hebben.

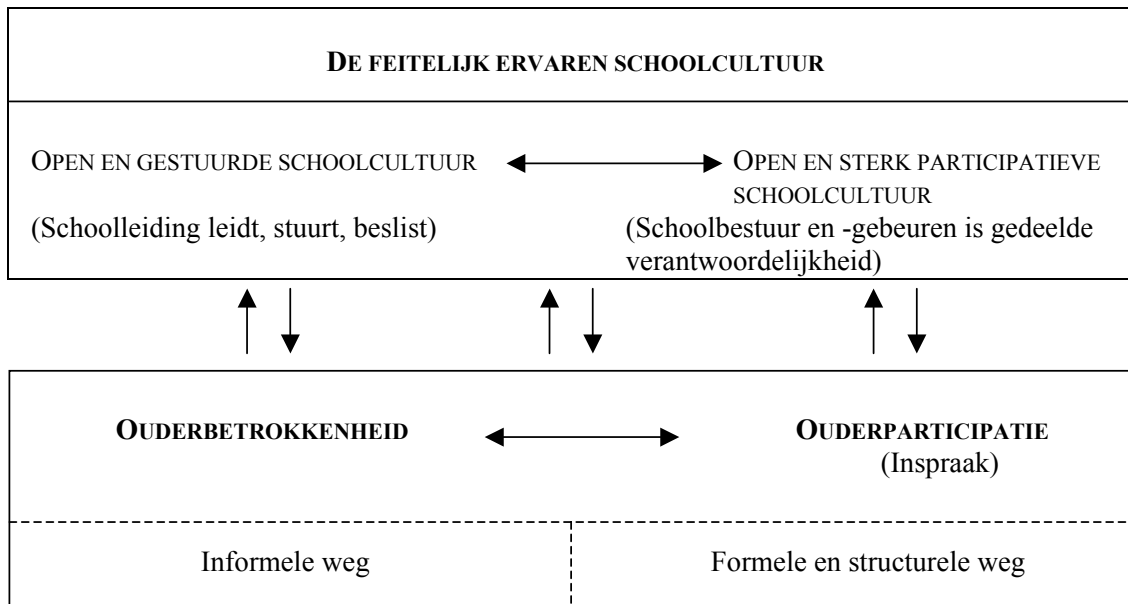
Leerkrachten, leerlingen en ouders verwachten overigens duidelijkheid. Ze willen weten waar ze aan toe zijn, wat van de school mag verwacht, wat de school van hen verwacht, waaraan voorrang dient gegeven, wat in geen geval kan, enz... Door te zeggen waar het op aankomt, scheidt men duidelijkheid over doelen en grenzen. Hopelijk slaagt men er in om tevens een bezielend antwoord te formuleren. Want zo daagt men alle betrokkenen uit om grensverleggend verder te bouwen aan het vooropgestelde doel.

Kiest een school daadwerkelijk voor samenwerking en participatie, dan geeft ze ook aan hoe waardevol ze de andere partners vindt. Hiermee wordt waardering en vertrouwen uitgedrukt. De school maakt duidelijk dat een goede samenwerking, gedeelde inspraak en medeverantwoordelijkheid voor haar een meerwaarde oplevert die ze anders niet kan bereiken. Zo versterkt de school - zonder haar rol te minimaliseren - haar eigen ‘capaciteit’ (= haar onderwijskundig en opvoedend vermogen) en kan ze haar basisopdracht nog beter vervullen: zorgen dat jongeren zich maximaal ontwikkelen.

Kortom, zo maakt de school haar *hefboomfunctie* ten volle waar en krijgt de samenleving terug wat ze verdient: jonge mensen die onze gezamenlijke toekomst op een bewaamde, verstandige en gewetensvolle manier in handen nemen.

Schoolcultuur: fundament en expressie

Schema: samenhang schoolcultuur – participatieve werking binnen de school

De mate waarin ouders maar ook leerlingen en leerkrachten aan het schoolgebeuren deel nemen zegt veel over de gangbare schoolcultuur. De al dan niet participatieve werking van de school kleurt zowel de formele werking van de school als de manier waarop leerkrachten, leerlingen en ouders de school beleven.

Zoals eerder werd gesteld gaat het er niet om de meest absolute vorm van participatie of medebeheer als model aan te prijzen. Elke school verdient haar eigenheid en zal op zoek gaan naar die vormen van ouderbetrokkenheid of –participatie die aansluiten bij haar historiek, haar schoolpubliek, haar ambities. In de ene school verloopt de samenwerking met ouders mogelijk meer via het informele. Terwijl een andere school blijft sleutelen en werken aan de beste formele procedures om in voeling te blijven met hun ‘cliënteel’.

Ondanks de grote diversiteit die zich aftekent tussen scholen zien we dat nagenoeg elke school op zoek gaat naar een goed tot beter contact met de ouders en dat dit gebeurt via een mix van maatregelen, informatie- en gesprekslijnen, feitelijke vormen van samenwerking en formele overlegvergaderingen. Wat ons betreft is die verscheidenheid een goeie zaak. Al was het maar omdat ze getuigt van creativiteit, de behoefte aan ‘maatwerk’ en omdat het de persoonlijke betrokkenheid van de actoren binnen de school (hopelijk) in de hand werkt.

Inspraak organiseren: wat is mogelijk?

- Bevraging of enquête
- Huisbezoeken
- Open vergadering
- Thematische gespreksgroep of discussiekring (rond een vooraf bepaald thema)
- Klankbordgroep (advies halen rond één thema/werkpunt)
- Verbetergroep (probleembespreking met afgebakende verantwoordelijkheid)
- Gemengde werkgroep
- Formele participatieorganen (via decreet bepaald, met vaste statuten, met omschreven opdracht en agenda)

Ter afronding

We delen de overtuiging dat participatie niet ineens opdaagt als een afgerond geheel maar het voorwerp uitmaakt van een voortdurende zorg. Het (participatie)vuur moet dus dagelijks brandend worden gehouden. Zoniet dooft het uit en moet een grote inspanning geleverd om het opnieuw op gang te brengen.

Werken aan betrokkenheid en participatie is bovendien nooit vrijblijvend. Het kost ook energie. Daarom moet men goed weten waarvoor men voor kiest en waarom men deze of gene keuze maakt. Ons lijkt het vanzelfsprekend dat ouderparticipatie het meest gedijt in een context die ouders – langs formele en informele wegen – uitnodigt tot betrokkenheid. Participatiestructuren zijn belangrijk en worden/blijven vitaal wanneer die voorwaarde vervuld raakt.

Gelukkig dienen we bij dit soort werk niet te wachten tot het resultaat er is ('eindelijk zijn we een participatieve school') om bij te leren, te groeien en de schoolwerking te optimaliseren. Al doende wordt er veel geleerd.

Goede en duidelijke afspraken, klare doelstellingen en functionele procedures maken het mogelijk dat deze dagelijkse zorg goed wordt meegenomen.

We hopen dat dit vormingsmoment en de aangereikte informatie en ervaringsverhalen voldoende prikkelend en oriënterend waren om er in uw school aan verder te werken. Van onze kant wensen we u alle succes toe.

Geraadpleegde bronnen:

- Jan VAN GILS, *Duel of duet. Een toekomst voor kinderpaticipatie*. 2001, uitg. Bakermat, Mechelen, p. 160.
- *Oprechte Deelneming. Werkmap leerlingenparticipatie voor de basisschool*. Uitgave van het Kinderrechtencommissariaat en het Steunpunt Leerlingenparticipatie. 2004, drukkerij Arte-Punt, Brussel. (Werkmap en fiches)
- *Participatie: peper in de bus*. In: *Klasse nr. 121* (januari 2002), pp. 4-9
- E.G.O.-Echo. Themanummer: ouders. *Betrokkenheid en participatie*. Jg. 4 - 2002 (nr. 3), p. 32. Uitgave van het Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs (CEGO), Leuven.
- E.G.O.-Echo. Themanummer *Kwaliteitszorg. Leerlingen én leerkrachten*. Jg. 5 - 2003 (nr. 4). Uitgave van het Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs (CEGO), Leuven.